

**MŰVÉSZETI DIAGNOSZTIKAI ESZKÖZÖK
A MŰVÉSZETTEL NEVELÉS SZOLGÁLATÁBAN**

Szerzők:

Mező Ferenc (PhD)
Eszterházy Károly Egyetem

Mező Katalin (PhD)
Debreceni Egyetem

Az első szerző e-mail címe:
ferenc.mezo1@gmail.com

Lektorok:

Kelemen Lajos (PhD)
Poliforma Kft.

Koncz István (PhD, CSc.)
Professzorok
az Európai Magyarországért Egyesület

Mező Ferenc, Mező Katalin (2019): Művészeti diagnosztikai eszközök a művészettel nevelés szolgálatában. <i>Különleges Bánásmód</i> , 5. (3). 91–102. DOI 10.18458/KB.2019.3.91
--

Absztrakt

Jelen tanulmány a művészettel nevelés szolgálatában álló művészetdiagnosztikai eszközök bemutatásáról szól, melyek alkalmasak lehetnek a tanulói képességek pedagógiai, pszichológiai kontextusban végzett felmérésére. A tanulmány rövid áttekintést nyújt a vizuális művészet területén használható diagnosztikai eszközökről is.

Kulcsszavak: művészetdiagnosztika, művészettel nevelés, művészetdiagnosztikai eljárások

Diszciplínák: pedagógia, pszichológia

Abstract

ART DIAGNOSTIC INSTRUMENTS FOR EDUCATION WITH ARTS

The present study is about the introduction of art diagnostic instruments in attached of education with arts, which may be suitable for assessing pupil's abilities in a pedagogical-psychological context. The study also provides a brief overview of the diagnostic instruments available in the visual arts.

Keywords: art diagnostics, art education, art diagnostic procedures

Disciplines: pedagogy, psychology

A művészetdiagnosztika értelmezési keretei

Jelen tanulmány célja a művészeti nevelés szolgálatába állítható művészetdiagnosztika alapjainak összefoglalása. A művészet, mint fogalom definiálására tett törekvések gyakran fulladnak kudarcba amiatt, mert kultúrtörténeti koronként változik a fogalom jelentése. Nem véletlen, hogy még napjainkban sem létezik olyan, egyetemenlegesen elfogadott meghatározás, mely képes kifejezni e rendkívül összetett és szerteágazó jelenséget. E problémát hűen tükrözi Gombrich (1950/1983,7.) gondolata, miszerint „Művészet nincs, csak művészek vannak”. Ebből következően meg sem kíséreljük bemutatni a művészet meghatározásra tett számos próbálkozást, hanem a továbbiakban csak a jelen tanulmány keretei között alkalmazott művészet felfogásunkat tesszük közé.

Jelen koncepciónkban a művészetet egy olyan gyűjtőfogalomként értelmezzük, melybe beletartoznak egyrészt a műalkotások, mint produktumok, létrehozására irányuló folyamatok; másrészt a műélvezetre és műértésre alkalmazott jelentéstartalmak is.

A műalkotás, egy olyan folyamat, mely során egy vagy több személy esztétikai minőség (például szépség, rútság stb.) létrehozására (a produktumként értelmezett „műalkotás” létrehozására) törekszik. Mindez legalább minimális tudatosságot és szándékot, illetve művi előállítást feltételez, ebből következően a véletlenszerűen létrejött (például természeti) alkotásokat nem tekintjük műalkotásnak, noha műélvezetet okozhatnak. Látható az is, hogy a „műalkotás” kifejezés folyamatot (például: egy festmény elkészítését) és produktumot (magát a festményt) is jelenthet a kontextustól függően.

A műélvezet, -értékelés akkor jelenik meg, ha egy vagy több személy esztétikai élményt él át az ő(ke)t érő (például vizuális, auditív stb.) információk emocionális és/vagy kognitív feldolgozás során. Dantonál (1986) e két tényező szorosan össze-

fonódik, s a műalkotást egyenlővé teszi a „műalkotás=dolog + értelmezés” szimbolikájával, mivel véleménye szerint az értelmezés átjárja a művet s, mint „esse est percipi”, „esse est interpretari” (érzékelés és lefordítás, ártértelemezés) jelenik meg.

A művészetdiagnosztika szóösszetételben megjelenő diagnosztika tag a görög eredetű „diagnószisz” szó „megkülönböztető ítélet”- kifejezésből származik, melyet kezdetben elsősorban az orvostudományban, mint a betegségek felismerésének módszereként értelmeztek (és értelmeznek napjainkban is).

E szó jelentéstartalma némileg változott a pszichológiai indíttatású vizsgálatok esetében, mivel a (pszicho)diagnosztikai vizsgálatok során a lelki működés jellemzőinek vizsgálatára kerül sor, azonban ez nem kizárólag a betegségek felismerésére irányul, hanem az általánosabb értelemben vett pszichológiai megnyilvánulások vizsgálatát jeleníti meg. Ez természetesen érvényes a pedagógiai-pszichológiai alkalmazásra is.

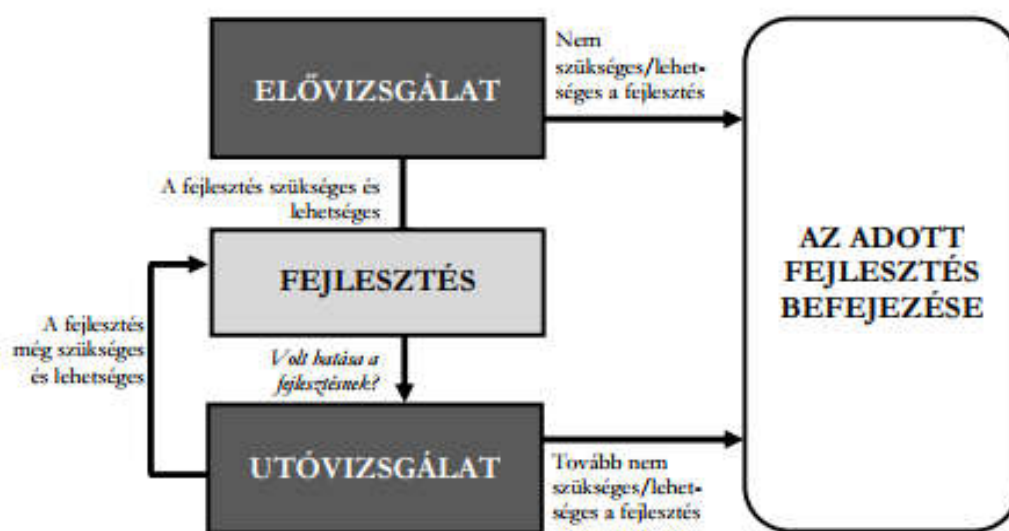
A pedagógiai-pszichológiai kontextusban végzett diagnosztika célja, hogy segítsen megismerni a vizsgálati személy erősségeit, esetleges problémáit, ezáltal segítsen ki-jelölni a fejlesztés, illetve klinikai esetben a terápia irányát. Fontos kiemelni, hogy a bizonyítékokon alapuló fejlesztés/terápia valójában nem választható el a diagnosztikától – ezek szerves egységet alkotnak. Még napjainkban is számos, olyan „fejlesztés”-nek mondott tevékenység létezik, melynek nincs bizonyítékokon (diagnosztikán) alapuló metodikája.

Ebből következően a fejlesztés során be kell építeni legalább egy önkontrollos hatásvizsgálatot. Az önkontrollos hatásvizsgálattal biztosított fejlesztés (1. ábra) esetében az elővizsgálat-fejlesztés-utóvizsgálat triásza mutatja meg a fejlesztőknek, s a fejlesztést megrendelőnek (például a gyermeknek, a szülőnek, az iskolának vagy akár a társadalomnak), hogy hatékony volt-e a fejlesztés vagy sem (Mező és Mező, 2008).

Mindezek alapján a „művészetdiagnosztika” kifejezést a továbbiakban a művészeti jellegű feladatokon keresztül megvalósuló diagnosztika speciális esetére utaló értelemben alkalmazzuk (megjegyzés: valójában pontosabb volna a „diagnosztika művészetekkel” vagy a „művészeti diag-

nosztika” kifejezést használni). Művészeti jellegű feladatnak tekintjük a műalkotások előállítását és/vagy a műélvezetet, illetve műértést kívánó bármilyen gyakorlatot – a „művészet” kifejezést a lehető legtágabb értelemben használva (Mező és Mező, 2019).

1. ábra. Az önkontrollos hatásvizsgálaton biztosító fejlesztés (forrás: Mező és Mező, 2008, 28.).

A művészetdiagnosztikának célja kettős lehet: 1) egyrészt szolgálhatja a művészeti nevelést (fejlesztést), 2) másrészt elősegítheti a művészeket keresztül történő gyógyítást (művészeti terápiát) – a művészettel nevelő-fejlesztő-gyógyító lehetőségeknek ugyanis széles spektruma ismert (Illés, 2009; Trencsényi, 1991, 2000). A köznevelési gyakorlatban természetesen a művészeti nevelés kerül előtérbe, s nem a terápiás jellegű alkalmazás (ami inkább a klinikai, gyógypedagógiai gyakorlatban indokolt, s speciális művészetterapeuta végzettséget feltételez).

A művészeti nevelés és a művészetdiagnosztika kapcsolata

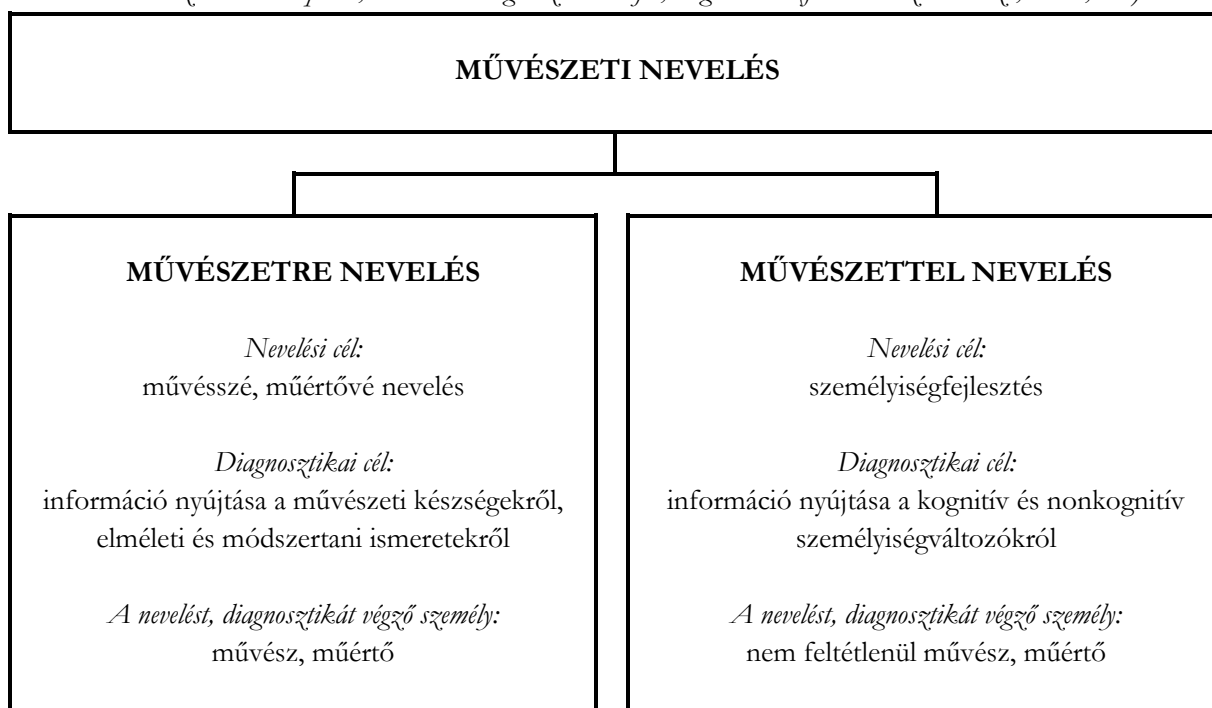
A művészeti nevelésen belül megkülönböztethetjük a művészetre nevelést és a művészettel nevelést. A művészetre nevelés a művészeti tevékenységhez mint célhoz viszonyul: a művészeti tevékenység végzését, illetve a műértést és műélvezetet adja át. Ezzel szemben a művészettel nevelés szempontjából a művészet eszköz, ami más (nem művészeti jellegű) nevelési-oktatási célok elérését segíti – vö.: Mező, 2018) és akár élménypedagógiai kontextusba is ágyazható az iskolai gyakorlatban (Mező K., 2015).

A művészetre, illetve a művészettel neveléshez kapcsolódó diagnosztikai tevékenység célja és eszközei is különböznek egymástól (lásd: 2. ábra).

A művészetre nevelést segítő diagnosztika elsősorban azokról a képességekről, készségekről, módszertani jártasságokról és ismeretekről adhat információt, amelyek az adott művészeti tevékenység végzéséhez kapcsolódnak. A művészettel neveléshez kapcsolódó diagnosztikai tevékenység pedig a vizsgálati személy kognitív

képességeiről (például: gondolkodás, emlékezet, figyelem, észlelés, érzékelés, képzelet) és/vagy non-kognitív személyiség-vonásairól (például: önértékelés, énkép, vágyak, érdeklődés, emocionális állapot stb.) és/vagy bizonyos témakörökkel kapcsolatos ismereteiről szolgáltat adatokat. Különbségeik ellenére e diagnosztikáknak egyaránt az a célja, hogy a fejlesztéshez adjanak támpontokat (egyik esetben a művészeti, másik esetben a képesség-, személyiség-, ismeretfejlesztéshez).

2. ábra: a művészeti nevelés típusai, nevelési és diagnosztikai céljai, megvalósítói (forrás: Mező és Mező, 2019, 27.)

Lényeges, hogy a diagnosztika és a fejlesztés is alapulhat műalkotáson, műélvezeten, illetve műértelmezésen – ezekre vonatkozó példákat mutat be az 1. táblázat a vizuális, a zene-, a tánc- és az irodalomművészet kontextusában. Módszereit tekintve a

művészetdiagnosztika nem különbözik a pszichológia és a pedagógia általános diagnosztikai módszereitől. Jellemző diagnosztikai módszerek például: a megfigyelés, az interjú, a kísérlet, a tartalomelemzés, a kérdőívfelvétel vagy a tesztelés.

1. táblázat: műalkotáson, -élvezeten, -értésen alapuló diagnosztika/fejlesztés/terápia összevetése különböző művészeti területek esetében (forrás: Mező és Mező, 2019. 28. o.)

MŰVÉSZET	DIAGNOSZTIKA		FEJLESZTÉS, TERÁPIA	
	Műélvezeten, -értésen alapuló diagnosztika	Műalkotáson alapuló diagnosztika	Műélvezeten, -értésen alapuló fejlesztés	Műalkotáson alapuló fejlesztés
Vizuális	vizuális alkotás értelmezése (például: Rorschach-féle tintafolt teszt, VAST-teszt)	vizuális alkotás létrehozásán alapuló vizsgálatok (például: emberrajz-teszt)	műelemzés, múzeumlátogatás	alkotóművészeti terápia a képzőművészet terén
Zene	zenemű értelmezése (pl.: Schoen-féle zenei ízlés és megértés teszt, Hevner-féle „Oregon” zenei ízlés teszt)	zenei alkotás létrehozásán alapuló vizsgálatok (például: dallam befejezést igénylő vizsgálat)	zenehallgatás, műelemzés	zenei előadás, zene-szerzés
Tánc	mozgásdiagnosztika, mozdulatértelmezés	koeográfia létrehozásának elemzése	tánc megtekintése, műelemzés	táncoktatáson, koreográfia alkotása
Irodalom	szövegértés vizsgálat, kritikaalkotás elemzése	szövegalkotás (például: történetbefejezést igénylő tesztek)	biblioterápia, meseterápia, műelemzés	kreatív írás, irodalmi művek alkotása

Ez utóbbiak lehetnek tudásszintmérő tesztek, teljesítménytesztek, illetve a művészetdiagnosztikában népszerű projektív személyiségtesztek (2. táblázat).

A vizsgálati személyektől kapott válaszok értékelése és értelmezése a következő (egymást nem kizáró) módon történhet a művészetdiagnosztika alkalmával:

1. Explicit (közvetlenül, objektíven megtapasztalható) információk értékelése és értelmezése. Példa: a műalkotás időbeli, térbeli paramétereinek vizsgálata a „Mennyi idő alatt készül el az alkotás?” vagy a „Pontosan illeszkednek-e a vonalak?” kérdésekre történő válaszadás révén.

2. Explicit információkon alapuló következtetés implicit (közvetlenül nem megtapasztalható, burkolt) jellemzőkre. Példa: egy szabadkézi rajz vonalainak pontatlan illeszkedése (= explicit információ) alapján vizuomotoros problémára (= implicit jellemző) történő következtetés.

Ennek egyik variációja a kutatási eredményekre (változók közötti együttjárásokra, korrelációkra) épülő következtetés implicit jellemzőkre. Ebben az esetben a közvetlenül megtapasztalható információk (mondjuk egy rajzrészlet mérete, a használt színek, vagy agresszív jelenet ábrázolása) a korábbi vizsgálatok által már bizonyított összefüggések ré-

vén utalhatnak a csak indirekt módon vizsgálható személyiségjegyekre, illetve aktuális emocionális állapotra (szorongásra, agresszióra stb.).

3. Intuitív, szubjektív benyomásokon alapuló értékelés, interpretáció. Ebben az esetben az értékelést végző szubjektív benyomásai, esetleges korábbi tapasztalatai, világlátása stb. nagy mértékben ront-

ják az vizsgálat objektivitását, megbízhatóságát és érvényességét is.

Mind a pedagógiai, mind a pszichológiai kompetenciakörben az explicit tényezőkön alapuló vizsgálóeljárások tekinthetők validitás, reliabilitás és objektivitás szempontjából a legkívánatosabbaknak.

2. táblázat: a projektív tesztek típusai (Vass, 2003, 39-40. alapján a Szerzők)

Szerző	Projektív tesztípusok
Frank (1939)	1) konstitutív: strukturálatlan ingernek struktúrát, formát adni (pl. agyagozás) 2) interpretatív: jelentés rendelés az ingerhez (pl. Rorschach-teszt) 3) katartikus: érzelmek kifejezése a válaszadás során (bábozás, pszichodráma) 4) konstruktív: ingerek új egységgé szervezése (világjáték-teszt)
Johnson és Gloye (1958)	1) standard projektív tesztek: diagnosztikus alkalmazásra (Rorschach-teszt) 2) köztes típus: a spontán produkciót kontrollált körülmények között provokáló tesztek (pl. Ház-fa-személy rajzteszt) 3) spontán produkciót provokáló tesztek (szabadrajz, ujjal festés, agyagozás)
Allport (1961/1998)	1) perceptív tesztek: észlelési feladatot kell megoldani (pl. Rorschach-teszt) 2) apperceptív tesztek: az észlelésen túl jelentés-értelmezést igénylő tesztek (pl. Tematikus Appercepció Teszt, TAT; hiányos mondatok kiegészítése) 3) produktív tesztek: a verbális válasz helyett/mellett képi, irodalmi, zenei produkciót igénylő tesztek (pl. bábjáték, pszichodráma, rajz-/festményalkotás)
Lindzey (1959)	<ul style="list-style-type: none"> • Ingerek érzékszervi modalitása alapján: 1) vizuális, 2) auditív, 3) taktilis modalitású tesztek. • Ingerek strukturáltsága szerint: 1) strukturált, 2) strukturálatlan tesztek. • Választípus szerint: 1) asszociatív, 2) történetkonstrukció, 3) mondatkiegészítés, 4) képek vagy verbális anyag rendezését igénylő, 5) rajzzal/játékkal megvalósított önkifejezés jellegű projektív tesztek. • A válaszok lehetnek: 1) zártak, 2) nyitottak • Az interpretáció szerint: 1) formai, 2) tartalmi, 3) dimenzionális, 4) holisztikus projektív tesztek. • A teszt célja: 1) általános személyiségleírás, 2) speciális tulajdonságok felmérése, 3) diagnosztikai csoportok meghatározása. • Az adminisztráció módja lehet: 1) egyéni, 2) csoportos, 3) önértékelésen alapuló. • Tesztszerkesztés módja szerint: 1) racionális, 2) empirikus

Az alábbiakban olvasható rövid áttekintés (mintegy demonstrációképpen) a vizuális művészet területről mutat be néhány diagnosztikai eszközt – a teljesség igénye nélkül.

Diagnosztikai eszközök a vizuális művészetek terén

A vizuális művészetek terén igen változatos diagnosztikai eszközökkel találkozhatunk az amorf foltok értelmezésétől kezdve a firkák és rajzok elemzésén át a tárgyalakotásáig és az egyéb komplex vizuálművészeti (köztük: filmművészeti) alkotások tartalomelemzéséig terjedő skálán. Fontos kiemelni azonban, hogy nem minden vizualitáson alapuló (mondjuk: rajzos válaszadást követelő) feladat tekinthető művészeti jellegűnek is egyben. Az alábbi két kritériumnak kell teljesülni a vizuális művészeti jellegű feladatok esetében:

- a) Vizuális jelleg: a vizualitás legyen a domináns érzékszervi modalitás (input) és/vagy válaszbeli modalitás (a feladat ingere és vagy az arra adott válasz látható legyen);
- b) Művészeti jelleg: legalább részben műalkotás, műélvezet és/vagy műértékelés jellegű legyen a feladat.

E kritériumok alapján például az ábrászertő ingereket adó, illetve válaszadásukat tekintve ábrák közötti feleletválasztást igénylő intelligenciatesztek (ilyen a Raven-tesztcsalád CPM, SPM és APM tesztje például – összefoglalásukat lásd: Mező és Mező, 2008) vizuális jellegűek ugyan, ám nem művészeti jellegűek (3. ábra). Ilyen tesztek még az (iskolaérettségi vizsgálatok alkalmával is használt) olyan rajzos válaszadást igénylő vizsgálóeszközök, mint a Bender-próba vagy a Frostig-teszt (Gerebenné és Vidákovich, 2003). Ide sorolhatjuk a széldisz-próba néven ismert rajzos feladatot (ami során a vizsgálati személynek egy lap széleit körháromszög-kereszt ábrák kötött sorrendjével kell „díszíteni”), illetve a 4-4 ábrából álló képsorozatok

helyes sorrendbe rendezését igénylő Képsor-teszt is (J. Szilágyi, s.a.), ami az ábrákon közölt események közötti diszkriminációs képességet méri.

A vizualitásra és a művészeti jellegre egyaránt irányuló feladatok legjellemzőbben rajzvizsgálatok. Ezeknek az általános iskolás korban (is) alkalmazható eljárásoknak két jellemző típusa (Schringer, 1999 alapján):

- a) tematikus rajztesztek,
- b) nem tematikus rajz-tesztek.

Tematikus rajztesztek például:

Goodenough (1926): Draw-A-Man, DAM, „Rajzolj egy férfit!” teszt, Goodenough-féle Emberrajz-vizsgálat. Megjegyzés: a kognitív érettség becsléseként rajzkor, illetve rajzkvóciens (RQ) ismerhető meg általa. Alskálái: a figura részletezettsége, komplexitása, arányai, motoros kordináció jellegzetességei

Harris (1963): Draw-A-Woman, DAW, „Rajzolj egy nőt!” teszt. Lényegében a Draw-A-Man-teszt női emberalak alkotását kérő változata.

Machover (1949): Draw-A-Person, DAP, „Rajzolj egy személyt!” teszt. Az emberalak ábrázolásakor történő projekciókat elemző pszichoanalitikus orientációjú eljárás.

Koppitz (1968): Human Figure Drawing, HFD, „Emberalak rajzolás” teszt – ami a ritkán előforduló jellegzetességeket az egyénben zajló emocionális konfliktusok jelzésének tekinti.

Koch (1949): Farajz teszt. Ebben a projektív vizsgálatban egy fát kell rajzolni, aminek sajátosságai segítik a személyiségre történő következtetést.

Buck (1948): House-Tree-Person, H-T-P, Ház-fa-ember rajzteszt. Feladat: egy ház, egy fa és egy ember rajzolása, majd szabadon vagy kérdésekre válaszolva beszéd a műről. Teljesítmény és projektív tesztként is alkalmazható. Nakanishi (1981): Synthetic-House-Tree-Person, S-H-T-P, Szintetikus ház-fa-ember teszt. A három téma egyetlen

lapon történő ábrázolása a pszichoterápiás folyamatról és a kommunikációról nyújt felvilágosítást.

Burns (1987): Kinetic-House-Tree-Person, K-H-T-P, Kinetikus ház-fa-ember teszt. Feladat: cselekvés ábrázolása. Elemzés: fejlődési szintekre következtetés, cselekvés-, stílus- és szimbólumelemzés.

Hulse (1951): Draw-A-Family, DAF, „Rajzolj egy családot!” teszt. Elemzés: az egyes alakok külön is elemezhetők (vö.: a fentebb közölt DAM, vagy a DAP tesztekkel), valamint a családdal, családtagokkal kapcsolatos attitűdökről is információt ad a teszt.

Kos és Bierman (1973): Elvarázsolt család rajzteszt. Projektív rajzteszt, melyben a családtagokat állattá varázsolt alakban kell ábrázolni.

Kaiser (1996): Bird’s Nest Drawing, BND, Madárfészek rajzteszt. A korai anya-gyermek kapcsolat kötődésmintázatát térképezi fel.

Burns és Kaufman (1970): Kinetic Family Drawing, K-FD, Kinetikus családrajz teszt. A családtagokat kell cselekvés közben ábrázolni. Az értelmezéskor a család dinamikája, interakciói és érzelmi viszonyai kerülnek megvitásra. Prout és

Phillips (1974) Kinetic School Drawing, KSD, Kinetikus iskolarajz teszt. Az iskolai konfliktusok feltárását szolgálja. Az iskolát kell lerajzolni úgy, hogy a rajzban valamilyen cselekvés közben szerepel a vizsgálati személy, a tanára vagy néhány iskolatársa.

Hárdi István (1983, 2002): Dinamikus rajzvizsgálat, DRV. Rajzszorozatok elemzésén alapuló eljárás, ami során az egyes alkalmakkor embert, állatot, illetve szabadrajzot kell készítenie a vizsgálati személynek. Értékelés: rajzi személyiségszintek állapíthatók meg – például: a1) firkaszint, a2) fej-láb emberke, b1) karikavonal-séma, b2) pálcikaemberke, c) kettősvonalú séma, d) közel realisztikus szint, e) differenciáltabb realisztikus szint, f) kiemelkedő rajzi adottság szintje.

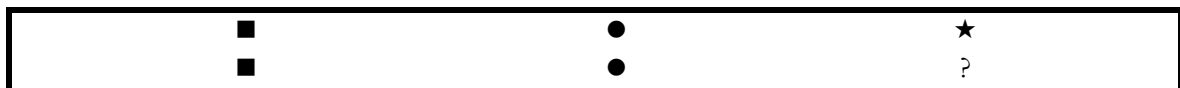
Brade (1970): Face-Test, Arc-teszt. Arcot kell rajzolni egy 14 cm átmérőjű előrajzolt körbe.

Clark (1989): Clark’s Drawing Abilities Test, CDAT, Clark Rajzi Képességek Teszt. A CDAT négy egyenként negyedórás rajzos feladatból álló teszt. További témákkal kapcsolatban lásd: Vass (2003) művét

3. ábra: példa egy, a vizualitás kritériumának megfelelő, de a „művészeti jelleg” kritériumának nem feltétlenül megfelelő intelligenciateszt feladatra (forrás: a Szerzők)

A betűkkel jelzett lehetőségek közül mi illik a keretben lévő kérdőjel helyére?

Karikázd be a helyes válasz betűjelét!*

a) ●

b) ★

c) ■

d) ★

e) ■

f) ●

* Helyes válasz: b)

Nem tematikus rajztesztek az alábbiak például:

Wartegg (1939): Wartegg-teszt. Nem tematikus rajz kiegészítési eljárás, ami során nyolc 8 vonalkezdeményt kell kiegészíteni, ábrává alakítani a vizsgálati személynek (Wartegg, 1939). Az értékelés: a formális-strukturális, tematikus kidolgozás és a védekezési módok elemzése révén történik meg.

Kutash és Gehl (1954): Projektív grafo-motoros teszt. A vizsgálatban bekötött szemmel kell 5 percen keresztül kell firkálni egy papírlapra, amit követően egy átlátszó lapot tesznek a firkára, és a vizsgálati személynek kell átrajzolni, megnevezni azokat a képeket, amit bele tud képzelni a vonalakba. Cél: a teszt a pszichoterápiás fogékonyság, a szkizofrénia és az elhárító mechanizmusok feltárására irányul.

Rorschach (1921): Rorschach-teszt, Rorschach-féle tintafolt teszt, Rorschach próba. E projektív személyiségvizsgáló eljárásban a vizsgálati személy tintafoltszerű képeket tekint meg, s próbál értelmezni. Révész (s.a.): Labirint teszt. E papírceruza tesztben három darab, fokozatosan nehezedő labirintusban kell eligazodni, majd az útvonalat berajzolni. A teszt a motoros és szenzomotoros, illetve az információfeldolgozási állapotról tájékoztat.

A Körök-teszt egy rajzos kreativitás teszt, melyben 5 oszlopban és 7 sorban kell előre megrajzolt karikákat adott idő alatt kiegészíteni.

Az értékeléskor a fluencia (F, másképp: ötletgazdagság), az originalitás (O, az eredetiség), a flexibilitás (X, nézőpontváltásra való képesség), az átlagos originalitás ($=O/F$) és relatív flexibilitás (X/F) változókat szokás értékelni Barkóczi és Zétényi (1981), Mező K. (2017a) alapján.

A Jelek-tesztben ugyanezek a változók ismerhetők meg. Feladat: három egyforma (5 mm) hosszúságú egyenes vonal használatával közismert szimbólumok (jelek) alkotása. A felsorolt teszteket a 3. táblázat foglalja össze. A vizuális művészetre neveléssel kapcsolatos diagnosztika irányulhat a művészettel kapcsolatos elméleti (például:

művészettörténeti) ismeretek feltárására vagy gyakorlati feladatok megoldására (ezek lehetnek például: csendélet tónusos ábrázolása, beállítás színvázlatának elkészítése, rajzkészség és kézügyesség tesztelése). Egy csendeletről ké-szült rajz esetében értékelési szempont lehet többek között: a formák térbeli elhelyezkedése, arányaik, pontos ábrázolása, plasztikussága, a mű komponálása. Egy színvázlat esetében pedig értékelési szempont lehet a kompozíció, a formák és színek harmóniája, a színbeli építkezés, a képalakítás egységes jellege vagy a tónusértékek színbeli leképezése (lásd: Fekete, Kiss és Borbélyné, 2017).

A művészeti diagnosztika a befogadó (műértékelő) aspektusából is szolgálhatja a tanulók megismerését. A Visual Aesthetic Sensitivity Test (VAST, Vizuális esztétikai érzékenység teszt) a kompozíció megítélésének képességét tárja fel. Feladat: 50 darab (2-2 fekete-fehér képpárt tartalmazó) lapon kell kiválasztani, hogy melyik a „jobb” kompozíció a képpárok tagjai közül (Götz, 1985).

A teszteken és a tudásfelmérő módszereken túl megfigyelési szempontsorok is rendelkezésre állnak – vö.: Mező és Miléné (2003b) „Megfigyelési szempontsor a képzőművészeti tehetség korai azonosítására” című eszközét. Lásd még a megfigyeléssel kapcsolatban Brodie (2014) művét.

Látható, hogy sok vizuális művészeti diagnosztikai eszköz áll rendelkezésre. Clark (1987) 125 standardizált rajzos tesztet talált például 190 publikációban.

Zárógondolatok

A Nemzeti Köznevelésről szóló 2011. CXCV. törvény is alátámasztja a következő felvetést: minden gyerekeknek joga van a képességeinek megfelelő oktatáshoz, s személyiség kibontakoztatásához. A képesség- és a tágabban értelmezett személyiségfejlesztés feltétele, hogy tudjuk azt, hogy a fejlesztés honnan indul és elérte-e már a célját – ehhez diagnosztikai ismeretekre, eszközökre és

3. táblázat: néhány példa a rajztesztek tematikus/nem tematikus típusa, illetve teljesítmény-/projektívteszt jellege szerinti rajztesztekre (forrás: Mező és Mező, 2019. 33. o.)

Teszt jellege	Tematikus rajzteszt	Nem tematikus rajzteszt
Teljesítményteszt	Draw-A-Man teszt (Goodenough, 1926), Draw-A-Woman teszt (Harris, 1963)	Körök-teszt hazai adaptációja (Barkóczi és Zétényi, 1981; Mező K., 2017a), Jelek-teszt, Labirint teszt (Révész, s.a.)
Projektív teszt	Draw-A-Person (Machover, 1949), Human Figure Drawing teszt (Koppitz, 1968), Farajz teszt (Koch, 1949), Synthetic-House-Tree-Person teszt (Nakanishi, 1981), Elvarázsolt család rajzteszt (Kos és Bierman, 1973), Bird's Nest Drawing teszt (Kaiser, 1996), Kinetic Family Drawing teszt (Burns és Kaufman, 1970), Kinetic School Drawing teszt (Prout és Phillips, 1974).	Kutash és Gehl (1954) féle projektív grafomotoros (fírka)teszt, Rorschach-teszt (Rorschach, 1921)*, CAT teszt (Bellak és Bellak, 2005)*
Teljesítmény- és projektív teszt-részeket is tartalmazó eljárás	House-Tree-Person (Ház-fa-ember) rajzteszt (Buck, 1948), Kinetic-House-Tree-Person teszt (Burns, 1987), Draw-A-Family teszt (Hulse, 1951), Dinamikus rajzvizsgálat ember és állat rajzolását igénylő tesztrésze (Hárdi, 1983, 2002), Face-teszt (Brade, 1970).	Wartegg-teszt (Wartegg, 1939), Dinamikus rajzvizsgálat szabadrajz alkotását igénylő tesztrésze (Hárdi, 1983, 2002).

* A csillaggal jelölt tesztek valójában nem rajztesztek abban az értelemben, hogy a vizsgálati személyeknek nem kell rajzot alkotniuk a tesztfelvétel során, hanem szóban történik a válaszadás. Ugyanakkor a tesztfelvétel során vizuális ingerek (többértelmű ábrák) szerepelnek – ezért, valamint e tesztek közismertsége miatt említjük ezeket ebben a táblázatban.

jogosultságokra van szüksége a velük foglalkozó pedagógusoknak. Tanulmányunkban a művészettel nevelés szolgálatába állítható diagnosztikai eszközök bemutatására került sor, mely összefoglalás segítséget nyújthat a vizuális művészeti területen végezhető vizsgálódásokhoz. Azonban be kell látni, hogy ezek az eszközök nem minden esetben állnak a pedagógusok rendelkezésére, s az eszközök/eljárások segítségével kapott eredmények sem minden esetben képességspecifikusan informatívak. A művészetpszichológiai tárgyú kutatások visszatérő motívuma, hogy kiemelik a művészetek sokoldalú személyiségfejlesztő hatását,

mind a kognitív, mind a nonkognitív személyiségjellemzők tekintetében. E fejlesztőhatás olykor a művészetre nevelés aspecifikus mellékhatásaként, máskor a művészettel nevelés specifikus hatásként ragadható meg. Problémát jelent azonban az, hogy a művészetek révén történő fejlesztés mellett hiányzik a tanulók megismerését célzó és a művészetek révén történő diagnosztikai lehetőségek korszerű hazai módszertana és eszközrendszere – különös tekintettel a köznevelésben is megjelenő vizuális, zene-, tánc- és irodalomművészetekre. E probléma feloldása érdekében kifejtés alatt áll egy, az alsó tagozatos tanulók

megismerését célzó művészetdiagnosztikai vizsgálati eljárás, mely a művészeti nevelésben hasznosítható. A tervezett új művészetdiagnosztikai módszer-/eszközrendszer fejlesztésének legfőbb célja, hogy lehetővé tegye a pedagógusok számára a tanulók hatékony megismerését. A tanulók megismerése révén válik lehetségessé a pedagógusok számára, hogy felismerjék tanítványaik erős és gyenge oldalait, s hogy differenciált (preventív, korrigáló, korrepetáló, tehetségfejlesztő célú) fejlesztési terveket dolgozzanak ki számukra. Mindez biztosíthatja a tanulók képességeinek kibontakoztatását, valamint azt, hogy valóban a képességeiknek megfelelő oktatásban részesülhessenek.

Jelen tanulmány a „Művészeti mérőeszköz fejlesztés” az EFOP-3.2.6-16-2016-00001 azonosítószámú „A tanulók képesség-kibontakoztatásának elősegítése a köznevelési intézményekben” című projekt keretében készült a Magyar Képzőművészeti Egyetem és a K+F Stúdió Kft. közreműködésével.

IRODALOM

2011. évi CXCV. törvény a Nemzeti Köznevelésről
- Allport, G. W. (1961/1998): *A személyiség alakulása*. Kairosz kiadó, Budapest.
- Barkóczi Ilona és Zétényi Tamás (1981): *A kreativitás vizsgálata*. OPI Kiadó, Budapest.
- Bellak, Leopold és Bellak, Sonya Sorel (2005): *CAT: gyermek appercepciók teszt: a kiegészítő gyermek appercepciók teszt, CAT-S kézikönyv*. OS Hungary, Budapest.
- Brade, J. (1970): Zur Problematik der Zeichentests in der Psychiatrie unter besonderer Berücksichtigung einer eigenen Zeichenvorlage (Face-Test). *Psychiatrie*, 22, 9.
- Brodie, Kathy (2014): Making observations. *Teach Early Years*, 2014 (9). 32-33. Magyar nyelvű fordítás: Farkas Bálint Attila. *Különleges Bánásmód*, IV. évf. 2018/1. szám, 47-50.
- Buck, J. N. (1948): The H-T-P technique, a qualitative and quantitative scoring manual. *Journal of Clinical Psychology Monograph Supplement*, 4, 1-120.
- Burns, R. C. (1987): *Kinetic-House-Tree-Person Drawings (K-H-T-P)*. New York: Brunner and Mazel.
- Burns, R. C. és Kaufman, S. H. (1970): *Kinetic Family Drawings (K-FD)*. New York: Brunner and Mazel.
- Clark, G. A. (1987): Chronology: Inquiry about children's drawing abilities and testing of art abilities. In: Clark, G. A., Zimmerman, E. és Zumhulen, M (eds.): *Understanding art testing*. Reston: National Art Education Association.
- Danto, Arthur C. (1986). *The Philosophical Disenfranchisement of Art*. Columbia University Press, New York.
- Fekete József, Kiss Papp Csilla és Borbélyné Bacsó Viktória (2017): *Felvételi tájékoztató – A Medgyessy Ferenc Gimnázium és Művészeti Szakgimnázium 2017/2018-as tanév felvételi eljárása*. Letöltés: 2018.12.27. Web: http://www.medgyessygimnazium.hu/documents/mfg_felveteli_szabalyzat_201718.pdf
- Frank, L. K. (1939): Projective methods for the study of personality. *Journal of Psychology*, 8, 339-418.
- Gerebenné Várbiro Katalin és Vidákovich Tibor (szerk.) (2003): *A differenciált beiskolázás néhány mérőeszköze : a Bender A-, a Budapesti Binet-, a Frostig-, a Goodenough-, a SON- és a PREFER-tesztek összehasonlító vizsgálata*. ELTE Bárczi G. Gyógyped. Főisk. Kar, Budapest.
- Gombrich, E. H. (1950/1983): *A művészet története*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Goodenough, F. L. (1926): *Measurement of intelligence by drawing*. New York: Yonkers.
- Götz, K. (1985): *VAST: visual aesthetic sensitivity test*. Düsseldorf: Concept Verlag.
- Harris, D. B. (1963): *Children's Drawings as Measures of Intellectual Maturity: A Revision and Extension of the Goodenough Draw-A-Man Test*. New York: Harcourt.
- Hárdi István (1983): *Dinamikus rajzvizsgálat*. Medicina, Budapest.
- Hárdi István (2002): *A dinamikus rajzvizsgálat*. Medicina, Budapest.

- Hulse, W. C. (1951): The emotionally disturbed child draws his family. *Quarterly Journal of Child Behaviour*, 3, 152-174.
- Illés Anikó (2009): Művészetterápia a közoktatásban: elméleti lehetőségek és etikai megfontolások. *Új Pedagógiai Szemle*, 5–6. sz. 233–240
- J. Szilágyi Klára (s.a.): *Képsor-teszt*. Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézet, Buda-pest.
- Johnson, S. R. és Glove, E. E. (1958): A critical analysis of psychological treatment of children's drawings and paintings. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 17, 242-250.
- Kaiser, D. (1996): Indicators of attachment security in a drawing task. *The Arts In Psychotherapy*, 23,(4), 333-340.
- Koch, K. (1949): *Der Baumtest*. Bern: Huber.
- Koppitz, E. M. (1968): *Psychological evaluation of Children's Human Figure Drawings*. New York: Grune and Stratton.
- Kos, M. és Bierman, G. (1973): *Die verzauberte Familie*. München: Reinhardt.
- Kutash, S. B. és Gehl, R. H. (1954): *The Graphomotor Projection Technique*. Springfield: Thomas.
- Lindzey, G. (1959): On the classification of projective techniques. *Psychological Bulletin*, 56, 158-168.
- Machover, K. (1949): *Personality Projection in the Drawing of the Human Figure*. Springfield: Thomas
- Mező Ferenc (szerk.)(2018): *A művészetalapú alprogram koncepciója*. EKE Líceum Kiadó, Eger.
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2008): A tehetségszűrés módszerei, eszközei. In: Mező Ferenc (szerk.): *Tehetségszűrés*. Kocka Kör Tehetséggyógyító Kulturális Egyesület, Debrecen. 61-104.
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2019): *A művészetdiagnosztikai eszközfejlesztés és mérőeszköz megalkotása*. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest. ISBN 978-963-7165-83-2
- Mező Ferenc és Miléne Kisházi Edit (2003b): Megfigyelési szempontsor a képzőművészeti tehetség korai azonosítására. In: Mező Ferenc, Miléne Kisházi Edit (szerk.): *Művészeti tehetségek azonosítása és gondozása*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai Szakmai és Szakszolgálati Intézet Miskolc 162-164.
- Mező Katalin (2015): *Kreativitás és élménypedagógia*. Kocka Kör, Debrecen.
- Mező Katalin (2017a): A kreativitás vizsgálatára szolgáló szokatlan használat teszt és körök teszt revideálása a válaszok tekintetében, korcsoportokon belüli viszonyban. In: Pálfi Sándor és Vargáné Nagy Anikó (szerk.): *Kora gyermekkori nevelés szakmai megújításának útjai, lehetőségei 1*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 152-164.
- Nakanishi, A. (1981): The longitudinal therapeutic process through the Synthetic House-Tree-Person method. In: Andreoli, V. (Ed.)(1982): *The Pathology of Non-Verbal Communication*. Milano: Masson. 407-414.
- Prout, H. T. és Phillips, P. D. (1974): A clinical note: The Kinetic School Drawing. *Psychology in the Schools*, 11, 303-306.
- Révész Piroska (szerk.)(s.a.): *Labirint teszt*. Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézet, Budapest.
- Rorschach, H. (1921): *Psychodiagnostik*. Bern: Birkhäuser.
- Sehringer, W. (1999): *Zeichnen und malen*. Heidelberg: Schindele.
- Trencsényi László (szerk.)(1991): *Világkerék - Komplex művészetpedagógiai projektek az Iskolafejlesztési központ gyűjteményéből*. OKI-IFA, Budapest.
- Trencsényi László (2000): Elmélet, elméletek a művészetpedagógiákban. In: Trencsényi László (szerk.): *Művészetpedagógia – Elmélet, tanterv, módszer*. OKKER Kiadó, Budapest. 7–44.
- Vass Zoltán (2003): *A rajzvizsgálat pszichológiai alapjai*. Flaccus Kiadó, Budapest.
- Wartegg, E. (1939): *Gestaltung und Charakter*. Zeitschrift für angewandte Psychologie und Charakterkunde, Beiheft, 84, Leipzig.